

Dwór na kopcu w Lipinkach, pow. wschowski. Siedziba rycerska na pograniczu Śląska i Wielkopolski

Author: Dagmara Adamska, Dominik Nowakowski

PL ISSN 0079-7138; e-ISSN: 2657-4004

DOI: <https://doi.org/10.23858/PA73.2025.4097>

<https://rcin.org.pl/dlibra/publication/283805>

Jak cytować:

Adamska, D., & Nowakowski, D. (2025). Dwór na kopcu w Lipinkach, pow. wschowski. Siedziba rycerska na pograniczu Śląska i Wielkopolski. Przegląd Archeologiczny, 73, 207–232. <https://doi.org/10.23858/PA73.2025.4097>

DAGMARA ADAMSKA, DOMINIK NOWAKOWSKI*

DWÓR NA KOPCU W LIPINKACH, POW. WSCHOWSKI. SIEDZIBA RYCERSKA NA POGRANICZU ŚLĄSKA I WIELKOPOLSKI

MANOR HOUSE IN LIPINKI, WSCHOWA DISTRICT. A KNIGHT'S SEAT ON THE BORDER OF SILESIA AND GREATER POLAND

ABSTRACT: The article presents the results of archaeological and historical research on a small knight's residence from the village of Lipinki located in the eastern part of the former Duchy of Głogów. The excavations were prompted by the maintenance of the site by its new owner. The manor house had not been excavated before, and its chronology had been determined on the basis of formal criteria, classifying it as a late medieval motte-type settlement. The remains of this defensive-residential complex are situated in the south-western part of the village, about 200 metres west of its built-up area. The structure was built on a low natural hill, originally surrounded on three sides by marshy meadows and situated between two small watercourses, which were converted into drainage ditches in the period between the two World Wars. The main element of the complex is a mound, almost circular in shape, with a diameter of approximately 45 metres at the base, 32 metres at the top and a height of 2.5 metres. The mound is surrounded by a wet ditch 6 to 8 metres wide. Despite the limited scale of the excavations, cultural layers and features associated with two main phases of settlement were

uncovered. The first phase was associated with a defensive residence built on the natural rise, surrounded by wetlands and a moat. Wood samples taken from the wooden reinforcements at the base of the mound and along the edge of the moat indicated that the manor was built in the 1430s. During the second phase of the occupation, which dates from the second half of the 16th century to the 18th century, a new manor house was built on the site of the earlier residence. At this time, a new mound of sand and clay was constructed and two brick buildings were built on its plateau: a main dwelling in the central part and an outbuilding near the north-eastern edge. The excavations have yielded numerous small finds related to the daily life of the manor's inhabitants, including ceramic vessels, fragments of wooden bowls, weaponry elements, and household equipment, such as stove tiles, nails, and building fittings.

KEY WORDS: Silesia, the Late Middle Ages, manor house, knights

* Corresponding author: **Dominik Nowakowski**, Ośrodek Badań nad Kulturą Późnego Antyku i Wczesnego Średniowiecza, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, ul. Więzienna 6, 50-118 Wrocław; e-mail: d.nowakowski@iaepan.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0003-1735-7463>

Dagmara Adamska, Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, ul. Szewska 49, 50-139 Wrocław; e-mail: dagmara.adamska@uwr.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0003-1157-5224>

Received: 31.03.2025; **Revised:** 8.04.2025; **Accepted:** 22.04.2025

Przegląd Archeologiczny Copyright © 2025 by Institute of Archaeology and Ethnology, Polish Academy of Sciences.

This article is published in an open access under the **CC BY 4.0 license** (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

WSTĘP

Założenia obronno-rezydencjonalne, których dominującym elementem był sztucznie uformowany kopiec, stanowiły popularny typ siedzib pańskich w średniowiecznej Europie. Relikty tego rodzaju obiektów spotykane są na obszarze rozciągającym się od północnej Francji i Wysp Brytyjskich, przez Skandynawię, aż po kraje Europy Środkowo-Wschodniej. Pod względem formy oraz rozmiarów tworzą one zróżnicowaną grupę. Ich cechy indywidualne uzależnione były od szeregu czynników, takich jak uwarunkowania topograficzne, funkcje pełnione przez daną siedzibę czy też osoba fundatora. W wielu regionach Europy najstarsze tego typu obiekty – określane w literaturze zachodnioeuropejskiej mianem *motte* – powstawały jako obiekty państwowe (królewskie bądź książęce). Pełniły one istotną rolę w organizacji i kształtowaniu struktur osadniczych. Proces ten dobrze udokumentowany jest na terenie Wielkiej Brytanii, gdzie okazałe założenia typu *motte and bailey*, wznoszone po 1066 roku z inicjatywy władcy oraz osób z jego bliskiego otoczenia, pełniły funkcję zamków okupacyjnych, służących do kontroli nowo podbitych terytoriów (King 1988; Higham, Barker 1992; Marschall 2007; McNiell 2007). Również w Europie Środkowej najstarszy horyzont zamków typu *motte* oraz genetycznie wywodzących się z nich tzw. zamków typu przejściowego, datowanych na XIII wiek, wiązany jest z działalnością władców terytorialnych. Ze względu na funkcje, jakie pełniły one w ramach organizacji osadnictwa niemieckiego i na prawie niemieckim, w literaturze określane są niekiedy mianem „zamków kolonizacyjnych” (Kajzer 2002, 301; Boguszewicz 2006, 43-45; Nowakowski 2017, 181-194, 225-232).

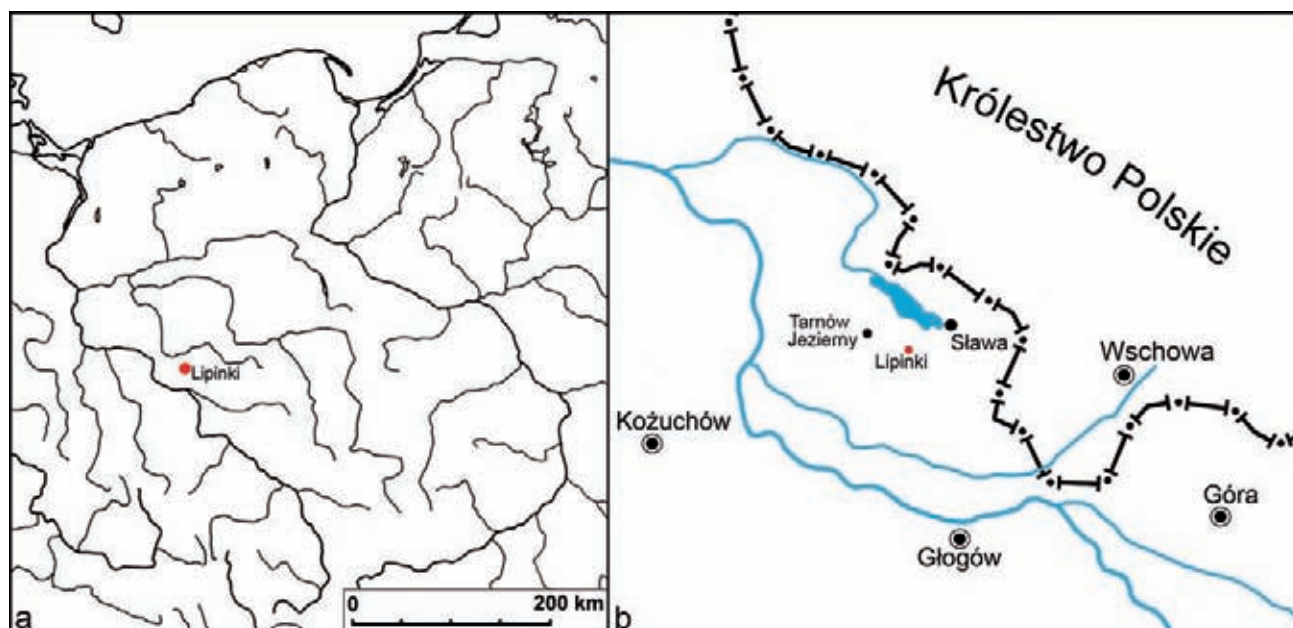
Według szacunkowych danych, spośród znanych na terenie Śląska założeń typu *motte* – określanych w polskiej literaturze jako grodziska stożkowate bądź dwory na kopcach – jedynie około 10% można zidentyfikować jako fundacje książęce. Zdecydowana większość pozostałych obiektów była efektem działalności inwestycyjnej prywatnych właścicieli ziemskich, przede wszystkim osiadłego na terenie Śląska rycerstwa. Masowe pojawianie się wiejskich, prywatnych siedzib o charakterze obronno-rezydencjonalnym było rezultatem złożonego splotu czynników. Wśród nich wskazuje się m.in. na przejmowanie zachodnioeuropejskich wzorców kulturowych (Kajzer 1993, 104-108), w tym systemu lennego, którego zasady funkcjonowania regulowały określone normy prawne. Zgodnie z obowiązującym na Śląsku od koń-

ca XIII wieku Zwierciadłem Saskim (*Sachsenspiegel*), prawo do budowy zamków przysługiwało wyłącznie władcom; bez ich zgody możliwe było jedynie wznoszenie obiektów o ograniczonych walorach obronnych (Nowakowski 2017, 181, 246-250). Wiele zachowanych w terenie reliktyw prywatnych siedzib pańskich zdaje się odpowiadać ich charakterystyce zawartej w przywoływanym zbiorze praw. O funkcjonującym na późnośredniowiecznym Śląsku regale zamkowym świadczy także terminologia stosowana w źródłach pisanych w odniesieniu do obiektów warownych. Określenie „zamek” (*castrum*, *Burg*) zarezerwowane było dla budowli o statusie książęcym, podczas gdy wobec założeń prywatnych używano szerokiego wachlarza innych nazw (Nowakowski 2021).

Pomimo że grodziska stożkowate stanowią najliczniejszą grupę reliktyw średniowiecznych siedzib pańskich na Śląsku, relatywnie niewiele z nich zostało przebadanych metodą wykopaliskową. Ich datowanie często opiera się na analizie formalnej założenia oraz nielicznych fragmentach ceramiki, pozyskanych z powierzchni, a w wielu przypadkach wynika z interpretacji źródeł pisanych, w których wspominani są właściciele majątków związanych z dworami, rzadziej zaś same obiekty. Tym większe znaczenie poznawcze mają dane uzyskiwane w wyniku systematycznych badań terenowych, które pozwalają na określenie chronologicznego rozwarstwienia założenia, sposobów jego użytkowania oraz pełnionych funkcji. Przykładem tego typu ustaleń są wyniki badań przeprowadzonych w 2008 roku na terenie dworu w Lipinkach, gm. Sława (ryc. 1), w trakcie których pozyskano bogaty zespół zabytków ruchomych. W niniejszym artykule zaprezentowane zostaną wyniki badań archeologicznych, historia obiektu w świetle źródeł pisanych oraz analiza średniowiecznych materiałów zabytkowych. Liczne zabytki nowożytnie, w tym obszerny zbiór różnego typu kafli piecowych, zostaną omówione w odrębnym opracowaniu.

STAN BADAŃ

Dwór w Lipinkach (ryc. 2), znany z dawnej kartografii, został zidentyfikowany w terenie dopiero w 1931 roku przez niemieckich badaczy. Wówczas wrocławski nauczyciel Patschelt odkrył na jego powierzchni kilka fragmentów ceramiki, które przekazał ówczesnym służbom konserwatorskim (AB, 60). Rok później Max Hellmich przeprowadził pomiary, wykonał schematyczny plan założenia oraz sporządził

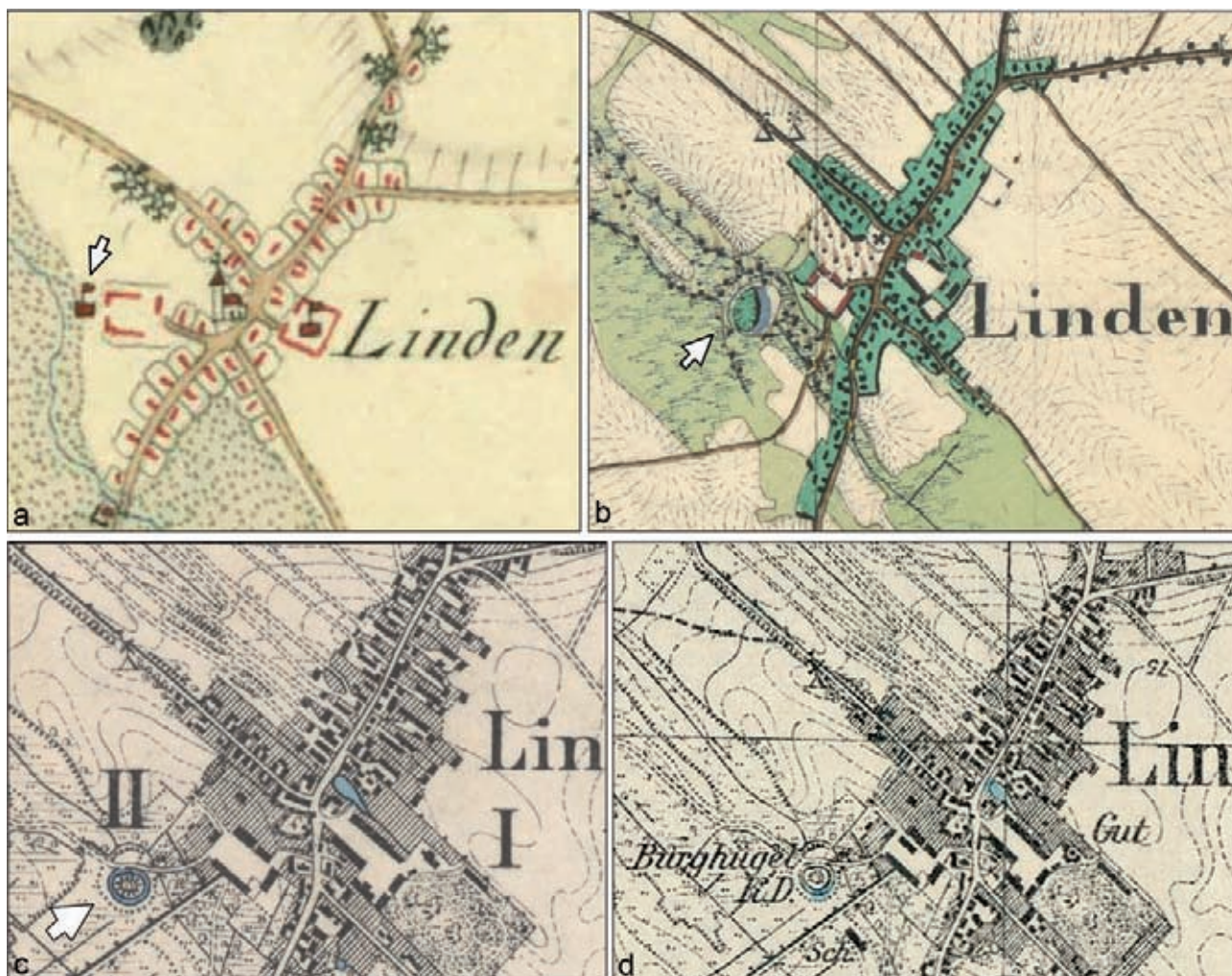
Ryc. 1. Lokalizacja wsi Lipinki. Rys. D. Nowakowski
Fig. 1. Location of the village of Lipinki. Drawing by D. Nowakowski

jego kartę ewidencyjną, a także tzw. kartę niebieską. Kolejne badania powierzchniowe prowadzono w latach 1939 i 1940. Z relacji z okresu międzywojennego wynika, że nasyp widoczny na niezachowanym dziś planie katastralnym wsi nazywany był przez miejscową ludność „huńskim grobem” (*das Hünengrab*), „wyspą” (*die Insel*) lub „wałem” (*das Wahl*). Zgodnie z przekazem nauczyciela Riemera, kopiec otoczony fosą określano także mianem „wielkiego wału” (*großer Wall*), w odróżnieniu od pobliskiego „małego wału” (*kleiner Wall*), który miał znajdować się pod domem mieszkalnym ówczesnego kowala dworskiego. Na terenie tzw. wielkiego wału, czyli interesującego nas założenia, odnaleziono wówczas „słowiańskie skorupy”, co doprowadziło do przypuszczenia, że dwór został wzniesiony na miejscu wcześniejszego, słowiańskiego obiektu warownego (APWr., WSPŚ, sygn. 690, Kr. Glogau, teczka Linden; MAWr., sygn. 278; sygn. 373, Kr. Glogau, teczka Linden; Demidziuk 2000, 121).

W przedwojennych archiwaliach archeologicznych dwór w Lipinkach figuruje jako stanowisko nr 1 – grodzisko stożkowate (*Turmhügel/Burghügel*), oznaczone na mapach stolikowych z drugiej połowy lat trzydziestych XX wieku jako pomnik kultury (KD – *Kulturdenkmal*), niekiedy dodatkowo opisane jako grodzisko stożkowate (ryc. 2:d). Zgodnie z relacją Maxa Hellmicha, plateau kopca było wówczas użytkowane jako ogród. W 1939 roku odnotowano

z kolei, że niewielki pagórek zlokalizowany w centralnej części wyniesienia miał stanowić relikt funkcjonującego tu niegdyś niewielkiego pawilonu (APWr., WSPŚ, sygn. 690, Kr. Glogau, teczka Linden). Według przekazów mieszkańców Lipinek, w tym rodziny obecnego właściciela terenu, wspomniany pawilon pełnił funkcję altany dla orkiestry występującej podczas okolicznościowych zabaw wiejskich. Informację o istnieniu domniemanego grodziska w Lipinkach przekazał również badacz wielkopolski, Władysław Kowalenko (Kowalenko 1938, 245, poz. nr 239, pod nazwą Linden).

W okresie powojennym relikt omawianego założenia znajdowały się w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Rolnego Lipinki, a następnie przeszły pod nadzór Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa. W tym czasie znacznie zaniedbany obiekt ponownie rozpoznany został powierzchniowo i odnotowany w literaturze jako późnośredniowieczne grodzisko (Hilczerówna, Łosińska 1970, 112, pow. wschowski, nr 14). Kolejna wizyta archeologów miała miejsce w 1981 roku, w ramach ogólnopolskiej akcji Archeologicznego Zdjęcia Polski. Wzmianki o obiekcie pojawiły się później w kilku publikacjach poświęconych późnośredniowiecznym założeniom obronnym z terenu województwa zielonogórskiego i Środkowego Nadodrza, a także w opracowaniach omawiających osadnictwo w rejonie Sławy (Lewczuk 1993, 477; 1998, 17; 2001, 164). W 2002 roku,

Ryc. 2. Lokalizacja dworu na mapach archiwalnych: a – fragment mapy Ch. F. Wredego z lat 1747-1753; b – fragment mapy Urmeßtischblatt z 1824 r.; c – fragment mapy Meßtischblatt z początku XX w.; d – fragment mapy Meßtischblatt z 1938 r. (SBB, Preußischer Kulturbesitz).

Fig. 2. Location of the manor house on archival maps: a – fragment of the Ch.F. Wrede map from 1747-1753; b – fragment of the *Urmeßtischblatt* map from 1824; c – fragment of the *Meßtischblatt* map from the early 20th century; d – fragment of the *Meßtischblatt* map from 1938 (SBB, Preußischer Kulturbesitz)

w związku z pracami nad średniowiecznymi obiektami obronno-rezydencjonalnymi księstwa głogowskiego, ponownie przeprowadzono badania powierzchniowe i wykonano pomiary obiektu. Nieliczne fragmenty ceramiki odkryte w trakcie tych prac pozwoliły na wstępne datowanie założenia na koniec XV lub początek XVI wieku. Jednocześnie jego regularna forma oraz wymiary sugerowały, że mamy do czynienia z młodszym wariantem siedziby pańskiej w typie dworu na kopcu (Nowakowski 2004, 55-56; 2008a, 498-499). Materiały z badań przeprowadzonych w 2008 roku zostały częściowo opublikowane zarówno w formie naukowej, jak i popularnonaukowej (Nowakowski 2008b; 2014, 29; 2017, 347-348). Prezentacja wyników w lokalnej prasie i wydawnictwach przyczyniła

się do wzrostu zainteresowania obiektem ze strony lokalnych pasjonatów historii. W lipcu 2022 roku z inicjatywy Śląskiego Towarzystwa Historyczno-Eksploracyjnego „Ocalić od Zapomnienia” oraz za zgodą obecnego właściciela terenu, w sąsiedztwie reliktywów dworu ustawiono tablicę informacyjną.

DZIEJE WSI I MAJĄTKU

Powstanie wsi Lipinki (niem. Linden) wydaje się ściśle związane z kluczowym etapem zagospodarowania północno-wschodnich rubieży Śląska, graniczących z Wielkopolską, zapoczątkowanym przez księcia Henryka III Głogowczyka. Istotną rolę

w tym procesie odgrywał zamek w Tarnowie Jezieronym, pełniący funkcję kasztelanii oraz okazjonalnie miejsca stacjonowania książęcego dworu. W latach 1296-1309 doszło do translokacji ośrodka władzy do pobliskiej Sławy, której nadano prawa miejskie. Akt ten stanowił impuls do dalszej organizacji administracyjnej regionu (ryc. 1:b). Sława pełniła od tej pory funkcję lokalnego centrum targowo-sądowego, po raz pierwszy odnotowanego w dokumencie z 1312 roku jako *Slava cum suo districtu*. Choć przyczyny przeniesienia ośrodka władzy książęcej z Tarnowa Jezieronego nie są w pełni znane, kluczowe znaczenie w tym procesie miały zapewne zmiany w przebiegu szlaków komunikacyjnych – zmniejszenie roli traktu przemętko-bytomskiego oraz wzrost znaczenia dróg wiodących z Głogowa, których skrzyżowanie znajdowało się w pobliżu Sławy. W początkach XIV wieku region ten pozostawał słabo zaludniony, obejmując m.in. Gołę, Lubogoszcz, Przybyszów, Radzyń oraz Tarnów Jezierny, a także osady leśno-łanowe położone bliżej Głogowa, jak Strącze, Marcinkowo, Zalesie (obecnie części Starego Strącza) oraz prawdopodobnie Lipinki (LuBS I, 121; Nowakowski 2008a, 210; Jurek 2014, 43-44). W XV wieku Lipinki wraz z Chełmkim, Radzyniem, Lubogoszczą i Marcinkowem wchodziły już w skład niewielkiego okręgu sławskiego (InvG, 5, 91; InvGF, 75-78, 82).

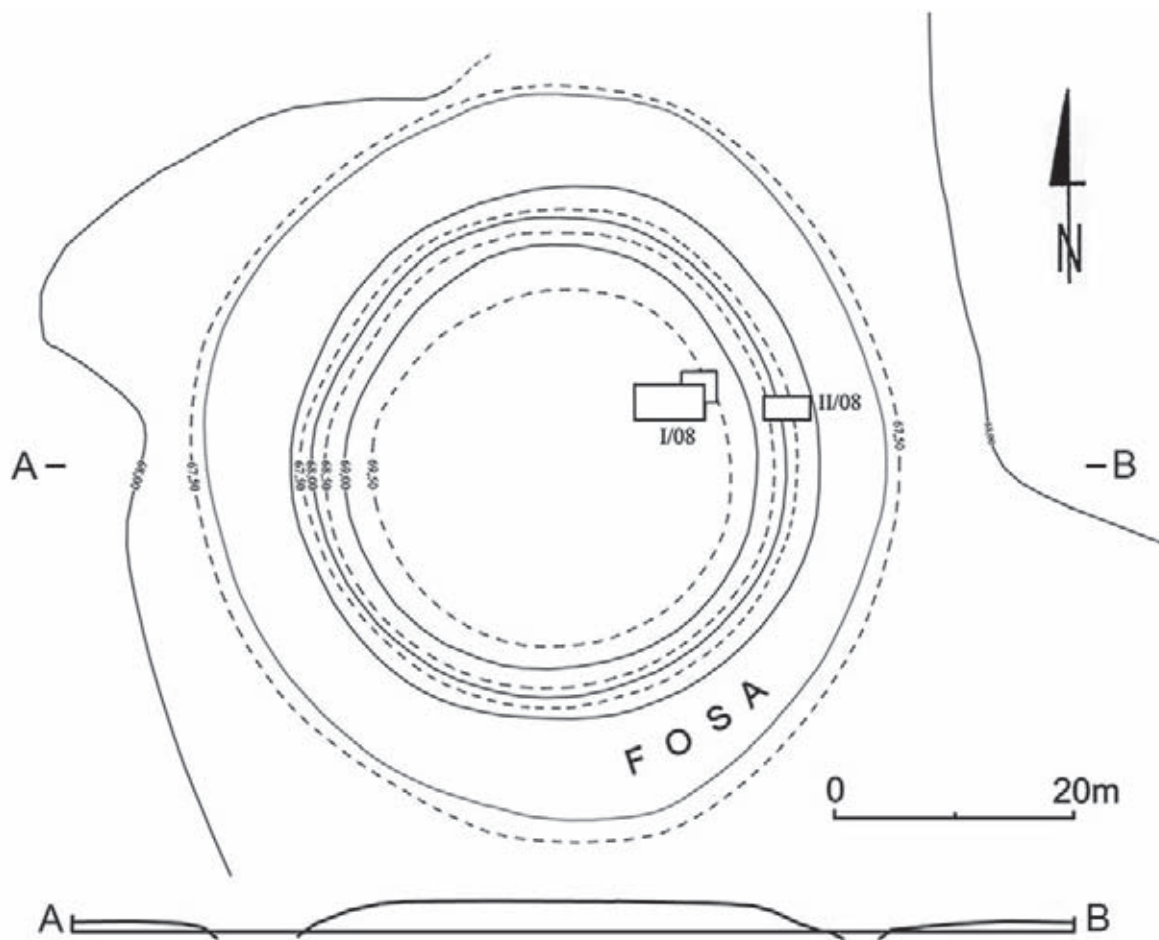
Lipinki, podobnie jak inne miejscowości tego regionu, najprawdopodobniej powstały na przełomie XIII i XIV wieku, w ramach skoordynowanej akcji osadniczej. Ich układ przestrzenny odpowiada typowemu dla okresu kolonizacji modelowi wsi ulicowej, z pasmowym układem pól, powstałych po wykarczowaniu lasów. W źródłach pisanych wieś *Lyndenaw* pojawia się po raz pierwszy dopiero w 1462 roku, jako dziedziczna posiadłość Zygryda Kottwitz. Z dokumentu tego wynika, że sześciu poddanych właściciela sprzedało czynsz na rzecz precentora i mansonarzy kaplicy Najświętszej Maryi Panny przy kolegiacie głogowskiej. Wspomniano w nim także istnienie we wsi karczmy, drogi pędnej dla bydła, a także dóbr sołeckich (AAWr., Dokumenty z sygnaturami chronologicznymi, sygn. 25.02.1462). Nie jest pewne, kiedy dokładnie rodzina Kottwitzów weszła w posiadanie majątku w Lipinkach. Wiadomo natomiast, że jej przedstawiciele, wywodzący się z Miśni, osiedlili się w księstwie głogowskim już w pierwszej połowie XIV wieku. W latach 1312-1317 przy głogowskim księciu występował Witek *de Kotwyz* (Jurek 1996, 245). Rodzina ta utrzymywała posiadłość w Lipinkach do połowy XVI wieku. W 1537 roku wspo-

mniano Annę, wdowę po Janie Kottwitzu z Lipinek, której dożywotnia oprawa została zabezpieczona na dobrach wiejskich. Opiekunem Anny został Ernest Nebelschütz, najprawdopodobniej jej krewny. Sześć lat później Kottwitzowie jeszcze powiększyli swój majątek, nabywając część dóbr od Franciszka Rime, wydzieloną z posagu jego żony (InvGF, 82, 84; InvG, 5).

W 1557 roku głogowski starosta przekazał dobra w Lipinkach Janowi Nebelschützowi, który już rok później uzyskał także prawa do wiejskiego majątku wraz z folwarkiem w Marcinkowie od rodziny Burkersdorffów. W tym okresie posiadłości w Lipinkach były obciążone zastawami i długami. Po śmierci Hieronima Burkersdorfa w 1566 roku, który nie pozostawił męskiego spadkobiercy, wdowa po nim wraz z córkami przejęły zarówno dobra lenne, jak i zobowiązania finansowe zmarłego. Następnie, na mocy zawartej umowy, majątek w Lipinkach został oddany braciom Tschammerom (InvG, 5; InvGF, 55). Rodzina Nebelschützów utrzymała w posiadaniu połowę dóbr wiejskich także w kolejnym stuleciu, tworzących wraz z Glinicą i Marcinkowem jeden kompleks dóbr. Drugą część miejscowości kontrolowała w tym czasie rodzina Unruh, która wraz z Nebelschützami sprawowała także patronat nad kościołem parafialnym (InvG, 6; Visitationsberichte, 421). Podział wsi na dwie posiadłości utrzymał się jeszcze w drugiej połowie XVIII wieku, pozostając w rękach tych samych rodzin (ryc. 2:a). W 1791 roku *explicite* wzmiankowano istnienie dwóch majątków: pierwszego, obejmującego dom pański (*herrschaftliches Wohnhaus*) wraz z folwarkiem, należące do Baltazara Nebelschütza, oraz drugiego, także składającego się z mieszkalnego dworu i gospodarstwa, będących własnością radcy ziemskiego Unruha (Zimmermann 1791, 276).

WYNIKI BADAŃ Z 2008 ROKU

Relikty omawianego założenia obronno-rezydencjonalnego zlokalizowane są w południowo-zachodniej części Lipinek, około 200 m na zachód od zwartej zabudowy wsi (ryc. 2). Obiekt zbudowano na niewielkim naturalnym wyniesieniu, otoczonym z trzech stron podmokłymi łąkami. W okresie funkcjonowania teren ten był położony pomiędzy dwoma niewielkimi ciekami wodnymi, które w okresie międzywojennym przekształcono w rowy melioracyjne. Kopiec o niemal kolistym rzucie poziomym, o średnicy u podstawy około 45 m, przy średnicy w górnej

Ryc. 3. Lipinki, stan. 1. Plan warstwicowy i przekrój dworu z lokalizacją wykopów archeologicznych. Rys. D. Nowakowski

Fig. 3. Lipinki, Site 1. Contour plan and cross-section of the manor house with location of archaeological excavations. Drawing by D. Nowakowski

partii wynoszącej 32 m oraz wysokości 2,5 m otacza mokra fosa o szerokości 6-8 m (ryc. 3, 4). W centralnej części plateau znajduje się dodatkowy niewielki nasyp ziemny o średnicy około 10 m i wysokości nieprzekraczającej 1 m. W ewidencji konserwatorskiej stanowisko funkcjonuje jako średniowieczny gródek stożkowaty (stan. nr 1, AZP 7/64-19). Prace wykopaliskowe przeprowadzono w dniach od 7 lipca do 7 sierpnia 2008 roku. Miały one charakter sondażowy i towarzyszyły im działania porządkowe, obejmujące wycinkę krzewów i mniejszych drzew oraz oczyszczenie fosy ze śmieci¹. Zarówno badania terenowe, jak

i późniejsze analizy gabinetowe, były w całości finansowane przez Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Oddział we Wrocławiu. Celem prac było wstępne rozpoznanie stratygrafii i chronologii założenia, którego forma oraz charakter skąpego materiału zabytkowego obecnego na powierzchni sugerowały, że mamy do czynienia z obiektem obronno-rezydencjonalnym o odmiennym – być może późniejszym – charakterze niż klasyczne średniowieczne grodziska stożkowe.

Prace wykopaliskowe prowadzone były w ramach dwóch sondaży założonych we wschodniej części kopca (ryc. 3). Główny wykop (I/2008), o wymiarach 6 x 3 m, obejmował przykrawędnią część plateau kopca. W toku eksploracji nawarstwień kulturowych, w celu uzyskania dodatkowych danych, wykop poszerzono o pasy szerokości 1 m: w kierunku północnym na długości 3 m i wschodnim – na długości 2,5 m. Drugi wykop sondażowy (II/2008), o wymiarach

¹ Badania realizowano za zgodą i przy czynnym udziale właściciela obiektu, pana Pawła Kuhna z Lipinek, który z własnej inicjatywy przeprowadził prace porządkowe. W wykopaliskach wzięli również udział Mariusz Czapski i Łukasz Bayger ze Sławy.

Ryc. 4. Lipinki, stan. 1. Widok reliktyw dworu od strony południowo-zachodniej. Fot. D. Nowakowski
 Fig. 4. Lipinki, Site 1. View of the manor house from the south-western side. Photo by D. Nowakowski

4 x 2 m, zlokalizowano na stoku i u podnóża kopca, w linii wykopu I/2008, około 5 m na wschód od jego krawędzi.

Kluczowe informacje dotyczące stratygrafii, sposobu zagospodarowania oraz chronologii stanowiska uzyskano podczas eksploracji wykopu I/2008. Ustalono, że pod budowę średniowiecznego założenia – znacznie mniejszego niż obecny kopiec – wykorzystano naturalne piaszczysto-gliniane wyniesienie, które otoczono fosą o szerokości około 8-10 m. Choć pierwotna głębokość fosi pozostaje nieznana, przypuszcza się, że była zbliżona do obecnej i nieznacznie przekraczała 1 m. Rów zasilany był wodami gruntowymi, w tym źródłem do dziś wybijającym w jego północno-zachodnim odcinku. Materiał wydobyty w trakcie kopania fosi prawdopodobnie wykorzystano do niwelacji powierzchni naturalnego pagórka – jego podwyższenia i wyrównania pod późniejszą zabudowę – choć w obrębie wykopów nie stwierdzono wyraźnych warstw nasypowych. Dolne partie kopca wzmocniono konstrukcją drewnianą (j.s. 21), składającą się z wieńca ułożonego z sosnowych belek o przekroju czworobocznym (ok. 35 x 40 cm), opartych na głęboko wbitych kołkach dębowych, częściowo ociosanych, o wymiarach około 20 x 25 oraz 25 x 30 cm (ryc. 6-8). Dodatkowy element obronny mógł stanowić rodzaj parkanu, którego relikty zidentyfikowano w postaci nieregularnego pasma dołków posłupowych (j.s. 20), czytelnego mniej więcej w połowie stoku kopca. Bezpośrednio nad drewnianym wieńcem wzmacniającym podnóżę pagórka zalegała

warstwa ciemnobrunatnej próchnicy i mierzwy (j.s. 17), z której pozyskano bogaty materiał zabytkowy. Z uwagi na zawartość i lokalizację warstwy należy ją interpretować jako śmietniskową. Badania nie dostarczyły jednoznacznych informacji na temat formy zabudowy średniowiecznej siedziby. Głównym elementem niewielkiego założenia – którego średnica plateau prawdopodobnie nie przekraczała 20 m – była najpewniej drewniana lub drewniano-gliniana (szachulcowa) wieża mieszkalna. Wiadomo natomiast, że przynajmniej jedno z pomieszczeń domu ogrzewane było za pomocą pieca kaflowego.

Różnego rodzaju konstrukcje drewniane, których zadaniem było zabezpieczanie sztucznie uformowanych kopców przed osuwaniem się i podmywaniem przez wody fos, znane są z kilku przebadanych archeologicznie grodzisk stożkowatych na Śląsku. Przykładem może być datowany na koniec XIII wieku wieniec z belek dębowych, odsłonięty podczas badań głównego członu warowni w Tarnowie Jeziernym. Podobna konstrukcja, ułożona najprawdopodobniej w kilku poziomach, stabilizowała także kopiec w Kochłowicach na Górnym Śląsku, datowany na drugą połowę XIV wieku (Goiński 2016, 98-101; Nowakowski 2017, 102-105, 331-332, 445-446).

W przypadku założenia z Lipinek, analiza dendrochronologiczna próbek drewna pobranych z konstrukcji stabilizującej kopiec pozwoliła na ustalenie, że do budowy dworu wykorzystano materiał z drzew ściętych w przedziale czasowym od lat dziewięćdziesiątych XIV wieku do przełomu lat dwudziestych

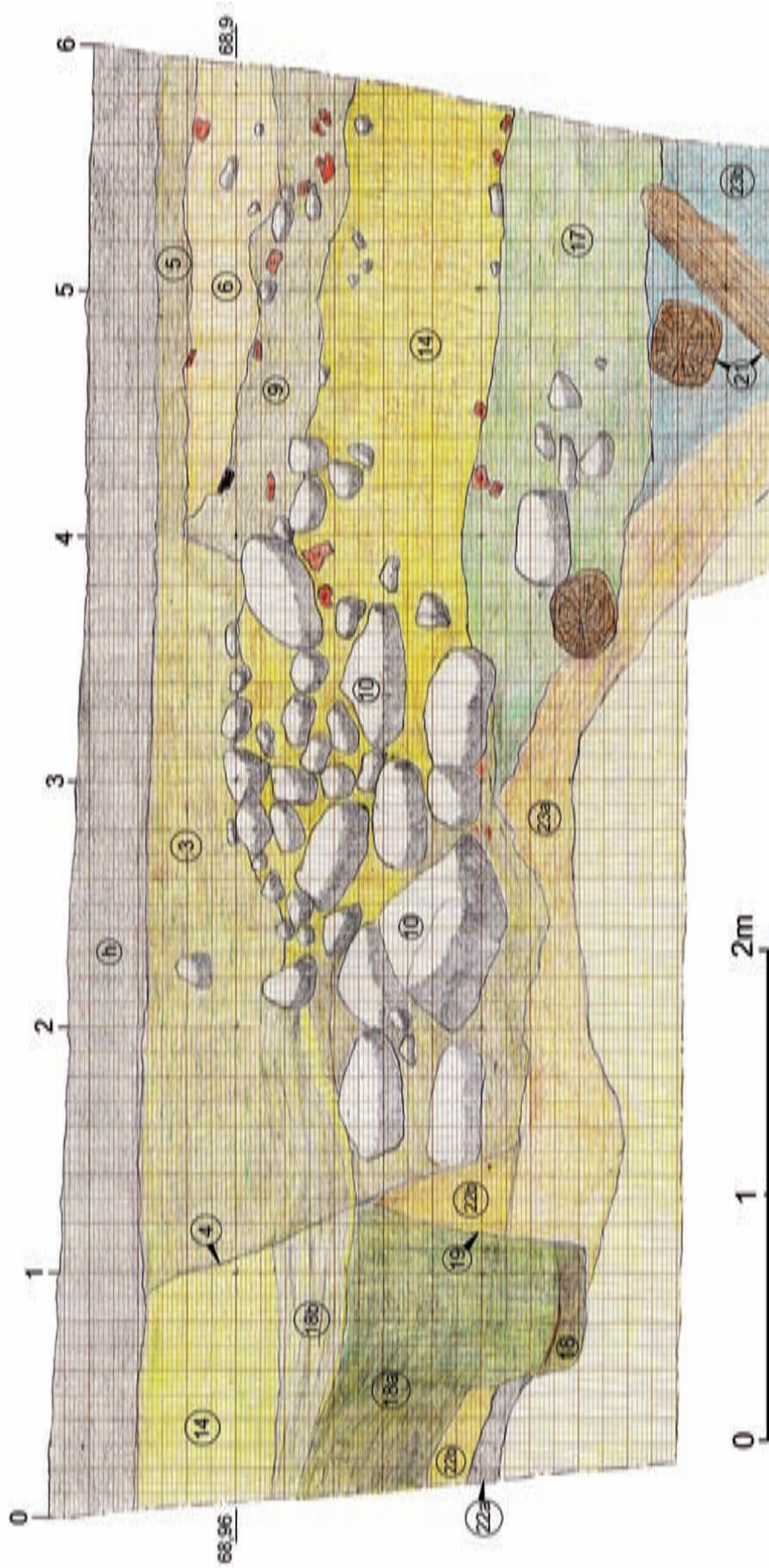
Tabela 1. Wyniki analizy dendrochronologicznej prób drewna z dworu w Lipinkach, stan. 1. Opr. M. Krąpiec
Table 1. Results of dendrochronological analysis of wood samples from the manor house in Lipinki,
by M. Krąpiec

Lp.	Kod lab.	Opis prób	Rodzaj drewna	Liczba słoików	Biel	Datowanie sekwencji	Data ścięcia drzewa
1.	LIP1	próbka 13, 28.07.08	dąb	76	65-76p	1329-1404	1404
2.	LIP2	próbka 4, 28.07.08	dąb	89	75-89p	1344-1432	1432
3.	LIP3	próbka 5, 28.07.08	dąb	66	44-66w	1361-1426	1426
4.	LIP4	próbka 7, 05.08.08	dąb	64	-	1354-1417	po 1424
5.	LIP5	próbka 8, 05.08.08	dąb	55	47-55p	1368-1422	1422
6.	LIP6	próbka 6, 05.08.08	dąb	39	27-39p	1388-1426	1426
7.	2LIP7	próbka 2, 26.07.08	sosna	60	-	1337-1396	po 1396
8.	2LIP8	próbka 1, 25.07.08	sosna	62	p	1337-1398	1398

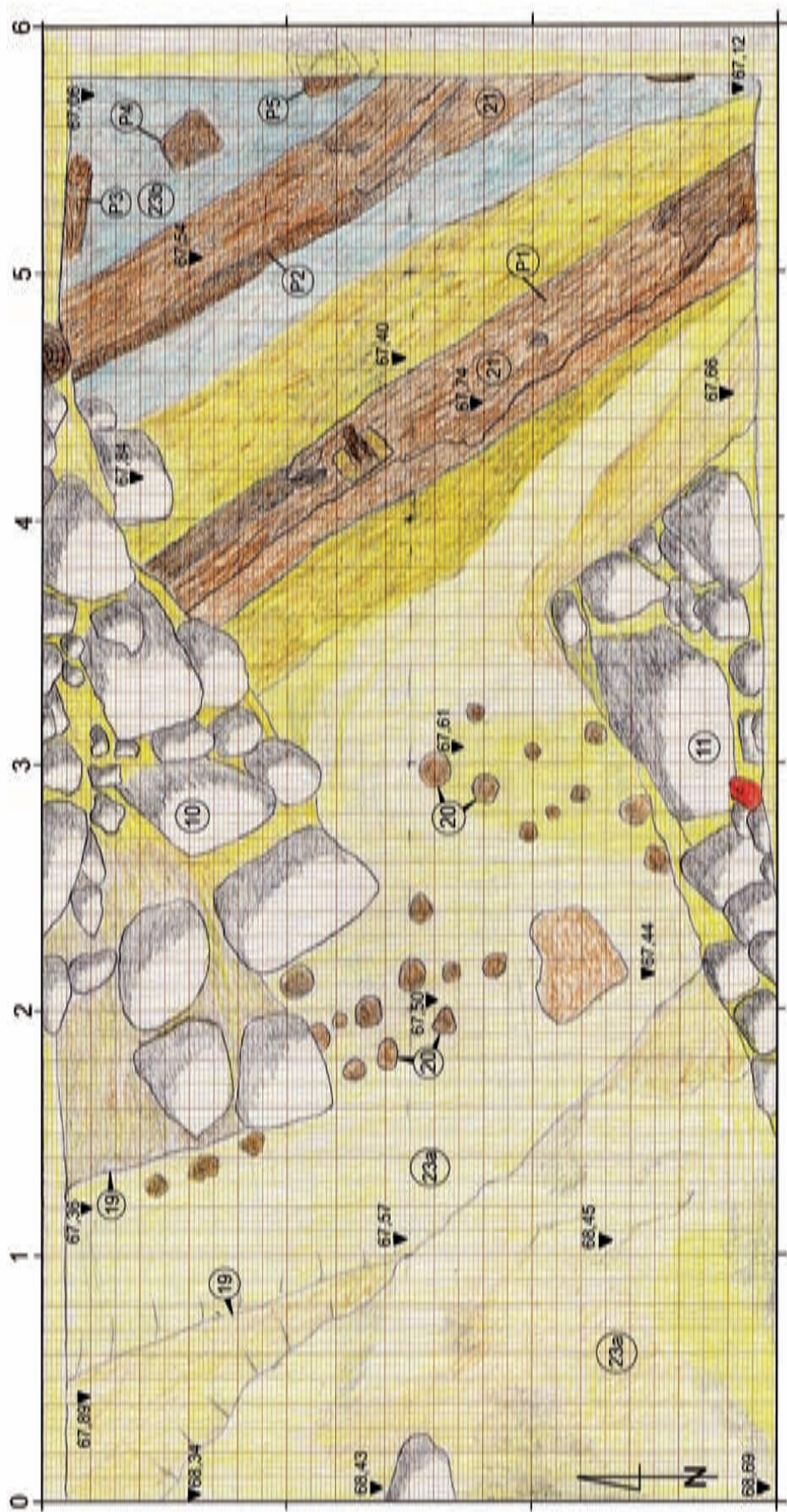
i trzydziestych XV wieku (tab. 1). Uwagę zwraca zróżnicowanie chronologiczne poszczególnych elementów, wskazujące na dwa wyraźne przedziały czasowe: pierwszy, obejmujący lata 1396/1398-1404, oraz drugi, datowany na lata 1422-1432. Najstarsze daty uzyskano dla sosnowych belek tworzących wieńiec oraz jednego z pali oporowych. Wydaje się, że zostały one użyte wtórnie, być może pochodząc z nieokreślonej bliżej, starszej konstrukcji. Świadczyć może o tym obecność prostokątnego gniazda w jednej z belek, służącego pierwotnie do osadzenia czopu pionowego elementu konstrukcyjnego. W przypadku elementów datowanych na lata 1422-1432, różnice w czasie ścięcia drzew mogą wskazywać, że materiały były składowane przez kilka lat przed użyciem lub też część z nich pochodziła z tzw. wiatrołomów. Nie można również wykluczyć, że różnice w datowaniu materiałów są świadectwem późniejszych (około roku 1432), doraźnych prac naprawczych.

Nie jest znany dokładny moment ani okoliczności, w jakich opisywane założenie obronno-rezydencjonalne przestało funkcjonować. Brak wyraźnych śladów pożaru w obrębie przebadanych warstw wska-

zuje raczej na stopniowe popadanie obiektu w ruinę, który następnie rozebrano, bądź – z innych względów – zdecydowano się na budowę w tym miejscu nowego, większego dworu. Materiał zabytkowy odkryty w obrębie sztucznego nasypu oraz w kontekście warstw kulturowych młodszego założenia sugeruje, że nową siedzibę wzniesiono w drugiej połowie XVI wieku. W celu powiększenia powierzchni użytkowej kopca, wzdłuż wewnętrznej krawędzi fosy, na pasie szerokości około 2,5 m, wbito gęsto drewniane pale (j.s. 16). Na nich posadowiono rodzaj suchego muru z dużych głazów narzutowych, spajanych gliną (j.s. 15), tworząc stabilizującą konstrukcję (ryc. 9). Jej wnętrze wypełniono warstwą spiaszczoną gliny (j.s. 14) o miąższości od 0,6 do 0,9 m (ryc. 5). Równolegle na plateau z kamieni narzutowych i fragmentów cegieł wzniesiono fundamenty (j.s. 10 i j.s. 11) dwóch budynków murowanych (ryc. 8). Centralną część kopca zajmował dom mieszkalny, natomiast przy jego północno-wschodniej krawędzi wzniesiono budynek gospodarczy. Być może przez pewien czas budynki dworu pozostały nieotynkowane, na co wskazuje odsłonięta jama (j.s. 7) wypełniona wapnem (j.s. 8),

Ryc. 5. Lipinki, stan. 1. Profil północny wykopu I/2008. Rys. D. Nowakowski
Fig. 5. Lipinki, Site 1. Northern profile of Trench I/2008. Drawing by D. Nowakowski

Ryc. 6. Lipinki, stan. 1. Plan wykopu I/2008 na poziomie drewnianych konstrukcji. Rys. D. Nowakowski
Fig. 6. Lipinki, Site 1. Plan of Trench I/2008 at the level of wooden structures. Drawing by D. Nowakowski

Ryc. 7. Lipinki, wykop I/2008. Drewniane konstrukcje (j.s. 21) wzmacniające krawędź kopca. Fot. D. Nowakowski
 Fig. 7. Lipinki, Trench I/2008. Wooden constructions (Stratigraphical Unit 21) reinforcing the edge of the mound.
 Photo by D. Nowakowski

Ryc. 8. Lipinki, wykop I/2008. Kamienne fundamenty narożników budynków (j.s. 10 i 11), w tle drewniany wieniec (j.s. 21) i północny profil wykopu. Fot. D. Nowakowski
 Fig. 8. Lipinki, Trench I/2008. Stone foundations of building corners (Stratigraphical Units 10 and 11), wooden structure (Unit 21) and northern profile of the trench in the background. Photo by D. Nowakowski

Ryc. 9. Lipinki, wykop II/2008. Południowa część wykopu z widocznym na planie pasmem pali (j.s. 16) oraz w profilu kamiennymi eratykami suchego muru (j.s. 15). Fot. D. Nowakowski

Fig. 9. Lipinki, Trench II/2008. Southern part of the trench with a band of piles visible on the plan (Stratigraphical Unit 16) and in profile the large stones of the dry wall (Unit 15). Photo by D. Nowakowski

Ryc. 10. Lipinki, wykop I/2008. Pozostałości jamy wypełnionej wapnem (j.s. 7 i 8) wkopanej w warstwę kulturową (j.s. 9) i nasyp kopca (j.s. 14) nowożytnego dworu. Fot. D. Nowakowski

Fig. 10. Lipinki, Trench I/2008. The remains of a lime-filled pit (Stratigraphical Units 7 and 8) dug into the cultural layer (Unit 9) and the mound embankment (Unit 14) of the modern manor house. Photo by D. Nowakowski

stratygraficznie młodsza od związanej z tymi obiektami warstwy kulturowej (ryc. 10). Niewykluczone jednak, że jest ona świadectwem późniejszych prac remontowych.

Kres funkcjonowania nowożytniej rezydencji przypadł najprawdopodobniej na przełom XVIII i XIX wieku. Obiekt był jeszcze użytkowany w połowie XVIII wieku, kiedy to przedstawiono go jako zabudowane założenie otoczone fosą na mapie autorstwa Ch. F. Wredego (ryc. 2:a), a w 1791 roku odnotowano istnienie mieszkalnego domu pańskiego. Natomiast już trzydzieści lat później, na kolejnych mapach, narysowany został jako pozbawiony zabudowy kopiec otoczony fosą (ryc. 2:b). Nieznane pozostają przyczyny zniszczenia dworu, którego budynki – wraz z górnymi partiami fundamentów – zostały całkowicie rozebrane.

Najbliższym zapleczem gospodarczym dworu był położony na wschód od niego folwark (ryc. 2). Obiekt ten, w swej dziewiętnastowiecznej kreacji przetrwał do lat osiemdziesiątych XX wieku, kiedy będące już w złym stanie budynki zostały zburzone i rozwiezione. Wiadomo, że jeszcze w okresie międzywojennym funkcjonowała tam kuźnia, przy której mieszkał obsługujący ją kowal.

ŚREDNIOWIECZNY MATERIAŁ ZABYTEKOWY

W trakcie badań dworu pozyskano 7468 zabytków ruchomych, w tym 4786 fragmentów ceramiki naczyniowej, 2460 fragmentów kafli piecowych, 56 fragmentów rur ceramicznych, 53 zabytki wykonane z innych surowców, a także 113 kości zwierzęcych. Będące przedmiotem analizy materiały średniowieczne w ogromnej większości pozyskano z warstwy próchnicy i mierzwy (j.s. 17) odsłoniętej u podnóża kopca, bezpośrednio nad drewnianą konstrukcją (j.s. 21), natomiast niewielki odsetek stanowiły fragmenty naczyń zalegające na złożu wtórnych, w kontekście innych jednostek stratygraficznych. W obrębie średniowiecznych materiałów ceramicznych tradycyjnie najliczniejszą grupę stanowiły fragmenty naczyń (niespełna 1600), przy niewielkim udziale kafli piecowych (79 fragm.) i rur (56 fragm.). Przy ich analizie posłużono się obowiązującymi schematami klasyfikacji ceramiki średniowiecznej (Rzeźnik 1998; Niegoda 1999) oraz dokonano analiz porównawczych z podobnie datowanymi materiałami pochodzącymi z innych stanowisk. Ogólnie zbiór fragmentów naczyń z Lipi-

nek odbiega od materiałów pozyskiwanych w trakcie badań późnośredniowiecznych obiektów obronno-rezydencjonalnych, które przeważnie charakteryzują się dużym rozdrobnieniem. W tym wypadku zespół wydobyty z warstwy o charakterze śmietnika przypomina materiały z eksploracji średniowiecznych kloak. Są to zatem często duże partie naczyń oraz pozwalające na pełną rekonstrukcję egzemplarze, co znacznie ułatwia analizy stylistyczno-formalne.

Wyroby garncarskie z dworu w Lipinkach pod względem technologiczno-technicznym reprezentują cztery grupy ceramiki późnośredniowiecznej: B1/B2 – naczynia wypalane w atmosferze redukcyjnej, określone jako stalowoszare lub siwe; C – naczynia wypalane w atmosferze utleniającej o barwach powierzchni oscylujących od niemal białych, przez intensywnie kremowe po jasnoceglaste; D – kamionkowe, reprezentowane przez jeden niewielki fragment; E – naczynia szklawione (Rzeźnik 1998, 222-223; Niegoda 1999, 159-161). Zaliczone do grup B, C i E wyroby charakteryzują się dużą jednolitością technologiczną. Wyprodukowano je techniką ślizgowo-taśmową na kole garncarskim, używając gliny schudzonej różnej frakcji piaskiem, w rezultacie czego uzyskano naczynia o powierzchniach lekko szorstkich lub gładkich. Silnie formujące obtaczanie manifestowało się w postaci charakterystycznych dla wyrobów późnośredniowiecznych wklęsło-wypukłych ciągów garncarskich widocznych na wewnętrznych powierzchniach naczyń (przede wszystkim w partiach przydennych), jednolitej i przeważnie niewielkiej grubości ścianek oraz starannie opracowanych partiach wylewów. Produkcję naczyń ułatwiało stabilne przytwierdzenie masy garncarskiej do tarczy koła – na wszystkich dnach stwierdzono charakterystyczne pętłkowe bruzdy po odcinaniu.

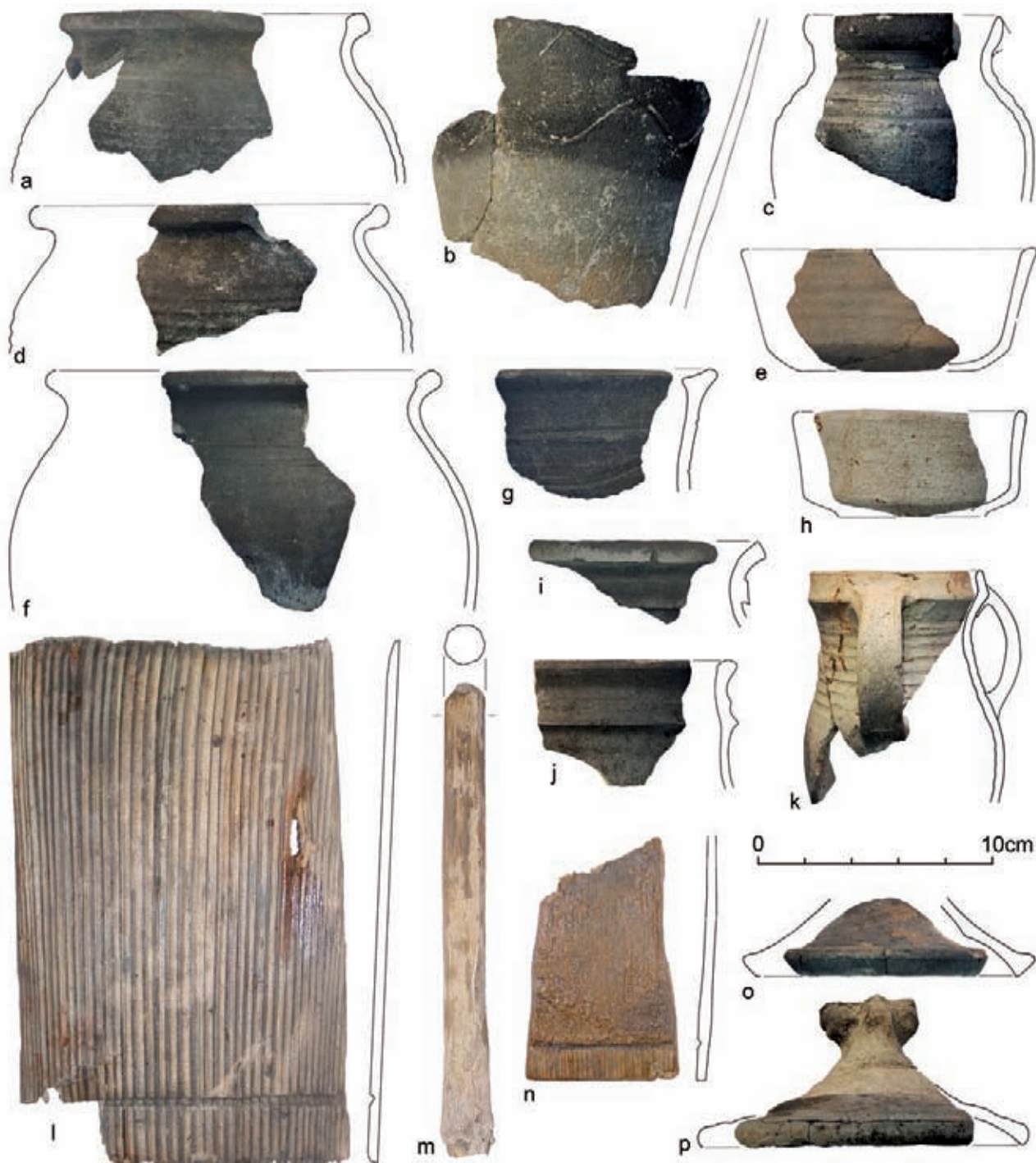
Cechą charakterystyczną średniowiecznych materiałów ceramicznych z Lipinek jest niewielki udział naczyń redukcyjnych (B1), reprezentowanych przez około 200 fragmentów i większych partii naczyń, co stanowi około 12% zbioru. Wśród nich stwierdzono bezuche garnki (ryc. 11:a, d, f), dzbanki (ryc. 11:b?, g, j) i pokrywki (ryc. 11:o). Wśród nielicznych partii brzegowych przeważały wylewy kolbowate (ryc. 11:a, d), niekiedy silniej profilowane od góry i z boku, w przekroju kostkowe (ryc. 11:a). Prócz tego stwierdzono także wylewy z tak zwanym okapem i środkowym żeberkiem (ryc. 11:i, j). Z kolei fragment wysokiej cylindrycznej szyjki dzbanka miał profilowany od góry brzeg, dzięki czemu od strony wewnętrznej uzyskał charakterystyczną wypustkę (ryc. 11:g). Na-

czynia omawianej grupy w większości były niezdobione (nie stwierdzono wśród nich charakterystycznego ornamentu radełkowego). Widoczny niekiedy w górnych partiach brzuśców motyw łagodnych poziomych żłobków (ryc. 11:a, d) podkreślał tektonikę i wzbogacał estetykę naczynia, jednak miał on również znaczenie technologiczne w procesie suszenia i wypału. Na kilku fragmentach stwierdzono pojedyncze lub zdwojone pasmo poziomych rytych żłobków umieszczone na barku naczynia. Motyw pojedynczej, niekiedy przenikającej się rytej linii falistej wystąpił na szyjce dzbana (ryc. 11:g) i prawdopodobnie będącym fragmentem tego samego naczynia brzuścu (ryc. 11:b). Wyjątkowe w omawianym zbiorze zdobienie ma fragment niewielkiego uchatego pucharka, którego zewnętrzne lico starannie opracowano, uzyskując efekt połysku, a jego bark zaakcentowano poziomymi żłobkami powstałymi w wyniku silnie formującego obtaczania (ryc. 11:c). Polerowanie (wyświecanie) powierzchni zewnętrznych naczyń wypalanych w atmosferze redukcyjnej miało wpływać na ich estetykę, natomiast zabieg taki stosowany od wewnątrz zwiększał walory funkcjonalne (uszczelnienie ścianek). Zdobiono w ten sposób przede wszystkim naczynia stołowe, takie jak dzbany i pucharki, rzadziej kuchenne (patelnie/trójnóżki), a także garnki o specjalnych funkcjach – do produkcji nabiału (Kruppé 1967, 177-179, 191-192; Niegoda 1999, 177-178). Wyroby zastawy stołowej miały przypominać luksusowe naczynia metalowe. Nieliczne fragmenty naczyń polerowanych odkryto podczas badań siedzib rycerskich z Sądowla i Zwierzyńca, a także założenia obronnego z Tarnowa Jeziernego (Nowakowski 2008c, 189; 2017, 148, 150; Biermann, Nowakowski, Posselt 2022, 395).

Przykładem ceramiki grupy technologicznej B2, o stalowoszarej barwie powierzchni, lecz nieco gorszym wypale, manifestującym się w trójbarwnym przełomie ścianek, jest większy fragment garnkowatego kafla piecowego (ryc. 13:d). Pozostałe zachowane w różnym stanie kafle wypalone były w atmosferze utleniającej (grupa technologiczna C) i miały również formę kafla garnkowatych o kwadratowych otworach wylotowych (długość krawędzi otworu 11-12 cm, zachowana wysokość 16,5 cm) i kolistych dnach (ryc. 13:a-c). Na niektórych egzemplarzach, poniżej krawędzi wylotu, znajdują się głębokie poziome bruzdy, które nie były widoczne po zbudowaniu pieca, miały zatem zapewne wpływ na stabilne osadzenie kafla w jego ściankach. Z omawianym piecem związane były wypalone również w atmosferze utleniającej ceramiczne rury kominowe o kolistym przekroju

(Ø 11-12 cm) (ryc. 13:e, f). Budowane z kafla garnkowatych piece należą do najstarszych tego typu urządzeń grzewczych, których relikty datowane na drugą połowę XIV i wiek XV znane są ze śląskich miast, zamków i dworów na kopcach. W ciągu XV stulecia ich miejsce zajmować zaczęły piece z bogato zdobionych kafla płytowych o zróżnicowanym programie ikonograficznym (Dymek 1995, 40-50; Nowakowski 2017, 140-142).

W zespole ceramiki naczyniowej z dworu w Lipinkach najliczniej reprezentowane są wyroby grupy technologicznej C, a więc wypalone w atmosferze utleniającej, których udział (wraz z kaflami piecowymi i rurami) wynosi niemal 85%. Zaliczone do tej grupy naczynia reprezentują szeroki asortyment form. Najczęściej spotykaną są duże i średniej wielkości garnki (Ø wylewów ok. 25 cm – 12-13 cm), często zaopatrzone w niewielkie taśmowate ucho (ryc. 12:c, f-j). Pod względem ukształtowania brzegów również tutaj dominują formy kolbowate, łagodnie profilowane (ryc. 12:g) lub silnie z wrębem na pokrywkę (ryc. 12:c, h, j), bądź o przekroju kostkowym (ryc. 12:i). Tylko nieliczne przykłady garnków miały wylewy taśmowate z okapem (ryc. 12:b). Omawiane naczynia w większości były użytkowane w kuchni do przygotowywania potraw, o czym świadczą charakterystyczne okopcenia i ślady przypalonych potraw widoczne na zewnętrznych i wewnętrznych licach ścianek. Podobne ślady stwierdzono także na części odkrytych podczas badań pokrywek, które, podobnie jak egzemplarze grupy technologicznej B1, reprezentują najczęściej spotykany typ tzw. pokrywek obejmujących. Ich uchwyty miały charakterystyczny kształt niewielkiego walca, natomiast w jednym wypadku był on plastycznie uformowany, dzięki czemu zyskał ozdoby charakter (ryc. 11:p). Naczyniem prawdopodobnie używanym przy stole był niewielki garnek o krótkim, łagodnie pogrubionym wylewie (Ø wylewu ok. 10 cm) z wymodelowanym dzióbkiem. Jego zachowana górna część (ryc. 12:e) sugeruje, że miał on smukłą formę, którą określić można jako garnek pucharowaty. Bez wątpienia elementem zastawy stołowej był natomiast uchaty pucharzek wypalony na kolor jasnokremowy, z łagodnie pogrubionym wylewem zagiętym do środka (Ø 7,5 cm) i wysoką smukłą szyjką zdobioną poziomymi żłobkami (ryc. 11:k). Kolejną grupę naczyń stanowiły dzbany. Wszystkie znane z Lipinek reprezentowały wariant dużych egzemplarzy kuchennych (Ø wylewów ok. 15 cm, zachowana wysokość 33 cm), używanych do czerpania i przechowywania wody (ryc. 12:a, d). Inaczej niż w przypad-

Ryc. 11. Lipinki, stan. 1. Wybór zabytków ceramicznych i drewnianych. Fot. D. Nowakowski
 Fig. 11. Lipinki, Site. 1. Ceramic vessels, wooden bowls and whisk. Photo by D. Nowakowski

ku omówionych garnków, cylindryczne bądź łagodnie wychylone na zewnątrz szyjki dzbanów miały brzegi z tak zwanym okapem (ryc. 12:a), bądź rachitycznym okapem i łagodnie zaakcentowanym środkowym żeberkiem (ryc. 12:d). Ornamentyka omawianych wyrobów ograniczała się do pojedynczego pasma umieszczonego na wysokości barku naczynia, wykonanego

stemplem obrotowym o prostym motywie pionowych kresek, niekiedy uzupełnionych krzyżykiem (ryc. 12:a, f-h, j). W jednym wypadku stwierdzono motyw pojedynczej subtelnej linii falistej (ryc. 12:i), spotykane są również egzemplarze w ogóle niezdobione (ryc. 12:c, e).

Ryc. 12. Lipinki, stan. 1. Wybór ceramiki naczyniowej. Fot. D. Nowakowski
 Fig. 12. Lipinki, Site. 1. Ceramic vessels. Photo by D. Nowakowski

W omawianym zespole nielicznie reprezentowane były misy. Uwagę zwraca fragment dużej ($\varnothing$ wylewu 28,7 cm, wysokość 12,7 cm), wypalanej na kolor jasnokremowy, z łagodnie pogrubionym i wychylnym na zewnątrz wylewem (ryc. 12:k). Naczynie było intensywnie użytkowane w kuchni, prawdopodobnie do mieszania lub rozcierania komponentów potraw, o czym świadczy głęboka bruzda widoczna po stronie wewnętrznej, na wysokości przejścia ścianki w dno (por. Kruppé 1967, 174-177). Ostatnią kategorię naczyń wypalonych w atmosferze utleniającej reprezentuje kilka większych fragmentów miseczek ($\varnothing$ wylewów 11-14 cm, wysokość 5,2-5,8 cm), określanych w literaturze także jako czarki (ryc. 11:e, h), o barwach oscylujących od białych po jasnobrązowe. Uważa się, że tego typu miseczki służyły jako naczynia stołowe, np. do podawania przystawek, mogły mieć również szersze zastosowanie jako pojemniki do przechowywania drobnych przedmiotów w przydomowych warsztatach (Kruppé 1967, 189; Nowakowski 2017, 146).

Jedyny fragment reprezentujący grupę technologiczną D, czyli kamionkę, to niewielki ułamek ścianki naczynia o małej średnicy, zdobiony drobnymi, gęstymi poziomymi żłobkami i pojedynczą pionową linią rytą, będącą zapewne elementem bardziej złożonego motywu (ryc. 15:i). Pokryta szkliwem powierzchnia zewnętrzna ma jasnobrązową barwę, natomiast wewnętrzna i przełom jasnoszarą. Wielkość omawianego fragmentu nie pozwala na identyfikację formy naczynia, jak również określenie jego proveniencji. Podobne pod względem technologicznym do omawianego fragmenty średniowiecznych kamionek, tradycyjnie zaliczanych do wyrobów luksusowych, odkryto między innymi podczas badań dworów w Sądowlu i Zwierzyńcu (Nowakowski 2008, 194; 2017, 148-149; Biermann, Nowakowski, Posselt 2022, 399-400).

Ostatnią wyróżnioną w materiale z Lipinek grupę ceramiki stanowią naczynia pokryte szklaną polewą (grupa technologiczna E). Wszystkie wypalane były w atmosferze utleniającej, a szkliwienie obejmowało wewnętrzne ścianki, wychodząc niekiedy na wylewy, natomiast w jednym wypadku pasmo szkliwa pokrywało jedynie brzeg naczynia od zewnątrz. Zaliczone do tej grupy wyroby reprezentują niewielki asortyment form, na który składają się duże ($\varnothing$ wylewu 20 cm) i średniej wielkości małe garnki ($\varnothing$ wylewów 11-14 cm), z brzegami kolbowatymi (ryc. 14:e) i łagodnie kolbowatymi (ryc. 14:f, g, i), niekiedy o krawędzi wyraźnie wywiniętej na zewnątrz (ryc. 14:h).

Garnki kryte były szkliwami o kolorach oscylujących od jasnooliwkowego po ciemnobrązowy. Drugą wyróżnioną w omawianej grupie formą były trójnóżki. Wszystkie reprezentowały wariant o czasach szerokości i płaskich (w formie mis), określany w literaturze jako patelnie. Wśród nich wydzielić można egzemplarze duże, o średnicach wylewów 28-29 cm i głębokości 6,5-8 cm (ryc. 14:a, b), oraz małe, o średnicach 14-16 cm i głębokości do 5 cm (ryc. 14:c, d). Szkliwo w kolorach oscylujących od oliwkowego po różne odcienie brązu pokrywało czasze od wewnątrz, a niekiedy obejmowało także krawędź od zewnątrz. W jednym wypadku, prawdopodobnie dla podniesienia atrakcyjności wyrobu, polewą barwy intensywnie zielonej pokryto także uchwyt i część dna patelni (ryc. 14:d). Jako stałe wyposażenie kuchni trójnóżki powszechnie występują w inwentarzach ceramiki ze śląskich dworów (Nowakowski 2017, 146-147).

Opisany zespół ceramiki naczyniowej posiada cechy typowe dla wyrobów z młodszych faz późnego średniowiecza, takie jak: wysoki procentowy udział naczyń grupy technologicznej C, szeroki asortyment form naczyń, duży udział garnków zaopatrzonych w taśmowate ucha, proste warianty wylewów kolbowatych oraz z okapem i charakterystycznym środkowym żeberkiem, mocno zredukowany ornament ograniczający się przeważnie do pojedynczego pasma rytego lub wykonanego stemplem obrotowym, ślady odcinania den od tarczy koła garncarskiego (Rzeźnik 1998, 227-229). Zbiór ten znajduje analogie w datowanych na drugą połowę XIV i XV wiek materiałach odkrytych podczas badań dolnośląskich dworów w Bełczu Małym, Sądowlu, Witkowie, Zwierzyńcu (Kałagate 1995; Biermann, Kieseler, Nowakowski 2011, 153-159; Nowakowski 2008c, 189-195; Biermann, Nowakowski, Posselt 2022, 394-401).

Zestaw naczyń kuchennych uzupełniają drewniane misy klepkowe. Odkryte dwie klepki różnią się wymiarami, co świadczy, że pochodziły od dwóch różnej wielkości egzemplarzy. Mniejsza klepka, której pełna wysokość nie zachowała się, ma wymiary 10,2 x 6,8 cm, natomiast większa 23,4 x 14,8 cm. Na obu w dolnych częściach widoczne są charakterystyczne pazy do mocowania drewnianej tarczy dna (ryc. 11:l, n). Wykonane z organicznych surowców naczynia i inne przedmioty nie są często odnajdywane podczas badań prywatnych siedzib pańskich, bowiem zachowują się one tylko w szczególnych warunkach środowiskowych, to jest w obiektach i warstwach zalegających na styku bądź poniżej poziomu

Ryc. 13. Lipinki, stan. 1. Wybór kafli i rur ceramicznych. Fot. D. Nowakowski
Fig. 13. Lipinki, Site 1. Ceramic stove tiles and chimney pipes. Photo by D. Nowakowski

Ryc. 14. Lipinki, stan. 1. Wybór ceramiki naczyniowej. Fot. D. Nowakowski

Fig. 14. Lipinki, Site 1. Ceramic vessels. Photo by D. Nowakowski

wód gruntowych, np. w obrębie fos, które rzadko są badane wykopaliskowo. Drewniane toczone misy datowane na XV wiek odkryto podczas badań dworu w Kadłubie koło Środy Śląskiej, natomiast fragmenty naczyń klepkowych z XIV i pierwszej połowy XV wieku pozyskano z eksploracji fosy zamku w Starych

Kolniach opodal Brzegu². Z drewna wykonany został także niewielki trzonek (długość 20 cm) o okrągłym

² Za informacje ustne o tych znaleziskach dziękujemy dr. hab. Lechowi Markowi, prof. UW. z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Ryc. 15. Lipinki, stan. 1. Wybór zabytków metalowych i ceramicznych. Fot. D. Nowakowski
 Fig. 15. Lipinki, Site 1. A selection of metal and ceramic small finds. Photo by D. Nowakowski

przekroju, na całej długości okorowany, ze starannie ostruganym, obło zakończonym jednym końcem. Przeciwny koniec jest złamany na wysokości węzła wyrastających gałązek, po których zachowały się gniazda po wyłamanych sękach. Niewykluczone, że zachowany trzonek odzwierciedla pierwotną długość narzędzia, którym mogła być tak zwana mątewka służąca do mieszania płynnych składników potraw, np. przy produkcji pieczywa (mieszanie zakwasu) lub przetworów z mleka (Moszyński 1967, 284, 290).

Wyroby metalowe reprezentowane są przez niewielki asortyment przedmiotów. Jedynymi elementami pierwotnie trwale związanymi z budynkiem są różnej wielkości gwoździe (ryc. 15:a-c). Trudną do określenia funkcję pełnił fragmentarycznie zachowany masywny, czworoboczny w przekroju i skręcony wokół własnej osi (tordowany) pręt żelazny (ryc. 15:f). Elementem wyposażenia dworu była dobrze zachowana kłódka kabłąkowa, z korpuśm w kształcie sześcianu, z niewielką kostkową wypustką w części dolnej i czworobocznym w przekroju kabłąkiem (ryc. 15:g'). Zakończony charakterystycznym zadziorem języczek kabłąka blokowała zapadka opierająca się z drugiej strony o esowato zwiniętą sprężynującą blaszkę, dobrze widoczną na zdjęciu rentgenowskim zabytku (ryc. 15:g''). Stosunkowo niewielkie wymiary kłódki sugerują, że służyła ona do zamykania mebli lub skrzyni, w których przechowywano wartościowe przedmioty. Kłódki kabłąkowe należą do stosunkowo rzadkich znalezisk. Nieco inny wariant z półcyldrycznym korpuśm został znaleziony na terenie podzamcza warowni z niedalekiego Tarnowa Jeziernego, w kontekście materiałów datowanych na drugą połowę XIV i pierwszą połowę XV wieku (Nowakowski 2017, 138). Na terenie Czech najstarsze przykłady kłódek kabłąkowych datowane są na drugą połowę XIV wieku i upowszechniają się w kolejnych dwóch stuleciach (Krajc 1991, 331; Brych 1998, 81).

Kolejną kategorię zabytków reprezentują elementy uzbrojenia. Są to dwa groty – mniejszy broni strzelczej i większy broni drzewcowej. Pierwszy z nich (długość 10,5 cm), z lancetowatym ostrzem o soczewkowatym przekroju i tuleją do mocowania promienia, to najpewniej grot strzały łuku (ryc. 15:d). Łuk, jako tradycyjna broń używana w walce, z czasem wyparty został przez kuszę, jednak nadal użytkowany był jako broń myśliwska (Nowakowski 2006, 102; Marciniak-Kajzer 2011, 207). Drugi egzemplarz o ułamanym szpicu (zachowana długość 16,5 cm) to grot broni drzewcowej ze stosunkowo krótkim lancetowatym ostrzem o przekroju soczewkowatym, z ma-

sywną tuleją. Cechy formalne pozwalają egzemplarz ten uznać za grot oszczepu, a więc również broni od późnego średniowiecza używanej przede wszystkim do polowań (Nowakowski 2006, 92; Marciniak-Kajzer 2011, 207).

Jedynym odkrytym podczas badań zabytkiem wykonanym z kolorowego metalu (zapewne stopu miedzi) jest prostokątne, niezdobione okucie z cienkiej blaszki o wymiarach 3,5 x 2,7 cm, z czterema nitami umieszczonymi w narożach (ryc. 15:h). Niewykluczone, że jest to destruk, o czym świadczy źle zachowana (poszarpana) jedna z dłuższych krawędzi. Być może przedmiot ten należy interpretować jako proste okucie taśmy pasa lub fragment skuwki sprzączki.

PODSUMOWANIE

Badania archeologiczno-historyczne dworu w Lipinkach dostarczyły istotnych informacji dotyczących relikwów tego założenia, jego właścicieli oraz historii samej miejscowości. Mają one zatem nie tylko znaczenie lokalne – wzbogacając wiedzę o dziejach osadnictwa w rejonie Sławy – lecz również ogólne, w kontekście badań nad ewolucją średniowiecznych i nowożytnych dworów na Śląsku. Ustalono, że obecnie widoczny w terenie kopiec otoczony fosą kryje relikty dwóch obiektów obronno-rezydencjonalnych. Pierwsze założenie – gródek stożkowaty – posadowiono na niewielkim naturalnym wyniesieniu. Wyniki analizy dendrochronologicznej wskazują, że zbudowano go stosunkowo późno – najpewniej na przełomie pierwszej i drugiej ćwierci XV wieku. Mimo obronnego charakteru, była to siedziba mieszkalna, o czym świadczą pozyskane w trakcie badań zabytki ruchome. Ich asortyment jest niestety niewielki, zdominowany przez fragmenty naczyń kuchennych i stołowych, wśród których uwagę zwracają rzadko odnajdywane na tego typu stanowiskach drewniane misy klepkowe. Zachowany układ kopca, a zwłaszcza niewielkie plateau, sugerują, że wzniesiona na nim budowla miała wertykalny układ pomieszczeń – najprawdopodobniej była to drewniana lub szachulcowa wieża mieszkalna. Jedno z pomieszczeń ogrzewane było piecem zbudowanym z kafli garnkowatych, z ceramicznym przewodem kominowym. Ze względu na bliskość kompleksów leśnych (Bory Tarnowskie), mieszkańcy dworu mogli okazjonalnie trudnić się myślistwem, czego dowodzą m.in. odnalezione groty strzały i oszczepu, mogące pełnić funkcję broni

myśliwskiej. Założycielami średniowiecznego dworu byli najprawdopodobniej przedstawiciele rycerskiej rodziny Kottwitzów. Najstarszy przedstawiciel tego rodu związany z Lipinkami – Zygfryd Kottwitz – wzmiankowany został w 1462 roku. Jest to zarazem pierwsza historyczna wzmianka o miejscowości. Jednak daty uzyskane z analizy konstrukcji drewnianych przesuwają bezwzględną chronologię dworu i samej wsi o ponad 60 lat wstecz, choć wiele wskazuje na to, że jej początki sięgają okresu kolonizacji przełomu XIII i XIV w.

Istotnym rezultatem badań było również stwierdzenie przebudowy obiektu w drugiej połowie XVI wieku. Wówczas powstało nowe, znacznie okazałsze założenie w typie dworu na kopcu, z co najmniej dwoma budynkami murowanymi posadowionymi na

plateau. Inwestycja ta była dziełem kolejnych właścicieli Lipinek – rodziny Nebelschützów. Jej pierwszym przedstawicielem był Jan Nebelschütz z Glinicy (zm. 1559), który posiadał dobra w Lipinkach i sąsiednim Marcinkowie. Ostatnim znanym członkiem rodu, związanym z tą miejscowością, był Baltazar Nebelschütz, wzmiankowany w 1791 roku jako właściciel dworu.

W krajobrazie wiejskim historycznego Śląska relikty średniowiecznych gródków stożkowatych zachowały się najczęściej w pobliżu nowożytnych dworów, zwykle sytuowanych na korzystniejszych, wyżej położonych terenach. Przypadek Lipinek, gdzie pozostałości średniowiecznej siedziby odkryto w obrębie kopca nowożytnej rezydencji, potwierdza potencjał badawczy tego typu założeń.

Declaration of competing interest:

The authors declare that they have no known competing financial interests or personal relationships that could have appeared to influence the work reported in this paper.

CRedit authorship contribution statement:

Dominik Nowakowski: conceptualization, analysis of archaeological sources, writing – original draft, writing – review and editing (total share 65%)

Dagmara Adamska: analysis of historical sources, writing – original draft, writing – review and editing (total share 35%)

BIBLIOGRAFIA

Źródła niepublikowane

- AAWr. – Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (dalej: AAWr.), Dokumenty z sygnaturami chronologicznymi.
- APWr., WSPŚ – Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dalej: APWr.), Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej (dalej: WSPŚ), Kr. Glogau, sygn. 690.
- Krapiec – Krapiec M. (2009). *Wyniki analiz dendrochronologicznych drewna pozyskanego podczas badań archeologicznych prowadzonych w Lipinkach, stan. 1 (AZP 7/64-19)*. Kraków: maszynopis przechowywany w Archiwum IAE PAN we Wrocławiu.
- MAWr. – Muzeum Archeologiczne we Wrocławiu (dalej: MAWr.), Kartoteka grodzisk śląskich Maxa Hellmicha, sygn. MA/A/278; Karty ewidencji obiektów obronnych, Kr. Glogau, sygn. 373.

SBB – Staatsbibliothek Berlin (dalej: SBB), Preußischer Kulturbesitz, Christian Fryderyk von Wrede, Kriegskarte von Schlesien, sygn. N 1506; Urmeßischblätter, sygn. N 729.

Źródła publikowane

- InvG – Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens, Kreis und Stadt Glogau, wyd. K. Wutke, (w:) *Codex Diplomaticus Silesiae*, t. 28, Breslau 1915.
- InvGF – Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens, Die Kreise Grünberg und Freystadt, wyd. K. Wutke, (w:) *Codex Diplomaticus Silesiae*, t. 24, Breslau 1908.
- LuBS – Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter, t. I, wyd. C. Grünhagen, H. Markgraf, (w:) *Publicationen aus*

den königlichen preußischen Staatsarchiven, t. 7, Leipzig 1881.

Visitationsberichte – Visitationsberichte der Diözese Breslau: Archidiakonat Glogau, wyd. J. Jungnitz, Breslau 1907.

Zimmermann – F.A. Zimmermann, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*, t. 10, Brieg 1791.

Literatura

AB – Altschlesische Blätter 1931, 6/4 (dalej: AB), s. 60.

Biermann F., Nowakowski D., Posselt N. (2022). Dittersbach, Ortsteil von Herzogswaldau, Landgem. Lüben, Kr. Lüben, Woiwodschaft Niederschlesien (Zwierzyniec/Niemstów, gmina wiejska Lubin, pow. Lubin, woj. dolnośląskie): Turmhügel. W: F. Biermann, N. Posselt (red.), *Burgen vom Typ Motte zwischen Altmark und Niederschlesien* (379-406). Bonn: Habelt-Verlag.

Biermann F., Kieseler A., Nowakowski D. (2011). Problem późnośredniowiecznych dworów na kopcu na Śląsku w świetle badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 2009 r. w Belczu Małym, gm. Wąsosz. *Przegląd Archeologiczny*, 59, 137-166.

Boguszewicz A. (2006). Die Funktion der schlesischen Burgen im 13. und 14. Jahrhundert. W: M. Krenn, A. Krenn-Leeb (red.), *Burg und Funktion* (43-68). Wien: Österreichische Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte.

Brych V. (1998). Hmotná kultura středověké tvrze v Čechách. W: L. Svoboda, J. Úlovec, P. Chotěbor, Z. Procházka, Z. Fišera, J. Anderle, J. Slavík, M. Rykl, T. Durdík, V. Brych (opr.), *Encyklopedie českých tvrzí, I* (47-83). Praha: ARGO.

Demidziuk K. (2000). *Archiwalia do archeologii dawnego obszaru Kreis Glogau*. Głogowskie Zeszyty Naukowe 4. Głogów: Wydawnictwo DRUK-AR.

Dymek K. (1995). *Średniowieczne i renesansowe kafle śląskie*. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski – Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych.

Goiński D. (2016). Badania archeologiczne na gródku średniowiecznym w Rudzie Śląskiej-Kochłowicach, przeprowadzone w latach 2013-2014, województwo śląskie. *Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w latach 2013-2014*, 92-105.

Higham R., Barker P. (1992). *Timber castles*. London: B.T. Batsford Ltd.

Hilczerówna Z., Łosińska A. (1970). Rozwój terenów osadniczych u schyłku starożytności i we wczesnym średniowieczu w południowej części województwa zielonogórskiego. W: Z. Kaczmarczyk, A. Wędzki (red.),

Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą (województwo zielonogórskie), t. II: *Dolny Śląsk, Dolne Łużyce* (49-114). Zielona Góra: Lubuskie Towarzystwo Naukowe.

Jurek T. (1996). *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Jurek T. (2014). Początki Sławy. W: A. Rösler (red.), *Siedem wykładów na siedem wieków Sławy (Zeszyt historyczny)* (39-52). Sława: Urząd Miejski w Sławie.

Kajzer L. (1993). *Zamki i społeczeństwo. Przemiany architektury i budownictwa obronnego w Polsce w X-XVIII wieku*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Kajzer L. (2002). Z badań nad zamkami w Polsce w wieku XIII. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej*, 50(3-4), 287-304.

Kałagate S. (1995). Ceramika z wieży rycerskiej w Witkowie, gm. Szprotawa, woj. zielonogórskie, stanowisko nr 6. W: A. Gruszczyńska, A. Targońska (red.), *Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych* (161-184). Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie.

King D.J.C. (1988). *The castle in England and Wales. An Interpretative History*. London-Sydney: Croom Helm Ltd.

Kowalenko W. (1938). *Grody i osadnictwo grodowe Wielkopolski wczesnohistorycznej (od VII do XII wieku)*. Poznań: Polskie Towarzystwo Prehistoryczne.

Krajíc R. (1991). Stavební železo a uzavírací mechanismy na vrcholně středověkých lokalitách Tábořska. *Archaeologia historica*, 16, 323-344.

Kruppé J. (1967). *Garncarstwo warszawskie w wiekach XIV i XV*. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN.

Lewczuk J. (1993). Grodziska województwa zielonogórskiego – nowo odkryte i zweryfikowane pozytywnie w czasie akcji AZP w latach 1980-1991. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*, 34, 475-479.

Lewczuk J. (1998). Badania osadnictwa pradziejowego, wczesnohistorycznego i nowożytnego w rejonie Sławy. *Archeologia Środkowego Nadodrza*, 1, 13-25.

Lewczuk J. (2001). Perspektywy badań nad późnym średniowieczem i okresem wczesnonowożytnym w południowej części Środkowego Nadodrza. *Silesia Antiqua*, 42, 149-176.

Marciniak-Kajzer A. (2011). *Średniowieczny dwór rycerski w Polsce. Wizerunek archeologiczny*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Marschall P. (2007). The motte in Great Britain: a summary. W: S. Felgenhauer-Schmidt, P. Csendes, A. Eibner (red.), *Motte – Turmhügelburg – Hausberg. Zum eu-*

- ropäischen Forschungsstand eines mittelalterlichen Burgentypus* (21-27). Wien: Österreichische Gesellschaft für Mittelalterarchäologie.
- McNeill T.E. (2007). Recent research into Irish mottes. W: S. Felgenhauer-Schmidt, P. Csendes, A. Eibner (red.), *Motte – Turmhügelburg – Hausberg. Zum europäischen Forschungsstand eines mittelalterlichen Burgentypus* (9-20). Wien: Österreichische Gesellschaft für Mittelalterarchäologie.
- Moszyński K. (1967). *Kultura ludowa Słowian, t. 1: Kultura materialna*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Niegoda J. (1999). Naczynia ceramiczne. W: C. Buśko, J. Piekalski (red.), *Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście. Parcele przy ulicy Więziennej 10-11 we Wrocławiu* (157-182). Wrocław: Katedra Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Nowakowski D. (2004). Sława i jej okolice w pradziejach i średniowieczu. W: W. Strzyżewski (red.), *Sława – zarys dziejów* (35-66). Sława: Urząd Miasta i Gminy w Sławie.
- Nowakowski D. (2008a). *Siedziby książęce i rycerskie księstwa głogowskiego w średniowieczu*. Wrocław: Wydawnictwo IAE PAN.
- Nowakowski D. (2008b). Lipinki – materiały archeologiczne do historii wsi i dworu. *Nasza Sława*, 4 (51), 6-7.
- Nowakowski D. (2008c). Wznowienie badań na grodzisku kasztelańskim w Sądowlu (Lechitów, stan. 4), gm. Wąsosz. W: J. Kolenda (red.), *Milicz. Clavis Regni Poloniae. Gród na pograniczu* (171-211). Wrocław: Wydawnictwo IAE PAN.
- Nowakowski D. (2014). Od wczesnośredniowiecznego grodu do miasta lokacyjnego. Rozwój struktur osadniczych w okolicach Sławy w średniowieczu. W: A. Rösler (red.), *Siedem wykładów na siedem wieków Sławy (Zeszyt historyczny)* (19-38). Sława: Urząd Miejski w Sławie.
- Nowakowski D. (2017). *Śląskie obiekty typu motte. Studium archeologiczno-historyczne*. Wrocław: Wydawnictwo IAE PAN.
- Nowakowski D. (2021). Siedziby pańskie na Śląsku w świetle źródeł pisanych. Studium nad średniowieczną nomenklaturą. *Przegląd Archeologiczny*, 69, 191-220.
- Nowakowski P.A. (2006). *Arsenały domowe rycerstwa polskiego w średniowieczu*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Rzeźnik P. (1998). Materiały ceramiczne. *Silesia Antiqua*, 39, 221-237.

DAGMARA ADAMSKA, DOMINIK NOWAKOWSKI

MANOR HOUSE IN LIPINKI, WSCHOWA DISTRICT. A KNIGHT'S SEAT ON THE BORDER OF SILESIA AND GREATER POLAND

SUMMARY

In the summer of 2008, as part of the field activities of the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences, excavations were carried out at a manor house in the village of Lipinki, located in the north-eastern part of Silesia, and in the eastern part of the former Duchy of Głogów (Fig. 1). The aim of the work was to clean up the site, which had been neglected for decades, and to establish its stratigraphy and chronology. The remains of this defensive-residential complex are situated in the south-western part of the village, about 200 metres west of its built-up area (Fig. 2). The structure was built on a low natural hill, originally surrounded on three sides by marshy meadows and situated between two small watercourses that were converted into drainage ditches in the period between the two World Wars. The main element of the complex is a mound, almost circular in shape, with a diameter of ap-

proximately 45 metres at the base, 32 metres at the top and a height of 2.5 metres. The mound is surrounded by a wet ditch 6 to 8 metres wide (Fig. 3, 4).

This article presents the results of archaeological research, the history of the site in the light of written sources, and an analysis of medieval archaeological finds. Numerous small finds of the modern period, including an extensive collection of various types of stove tiles, will be discussed in a separate paper.

Excavations were carried out in two trenches established in the eastern part of the mound. The main trench (I/2008), measuring 6 x 3 m, covered the edge and part of the mound's plateau. In the course of exploring the cultural layers, the trench was widened by 1 m wide strips to obtain additional data: to the north by 3 m and to the east by 2.5 m. The second trench (II/2008), measuring 4 x 2 m, was lo-

cated on the slope and at the foot of the mound, on the line of Trench I/2008, about 5 m east of its edge (Fig. 3). Key information about the stratigraphy and chronology of the site was obtained from the exploration of Trench I/2008. We know that a natural sand and clay elevation had been used for the construction of the medieval motte – much smaller than the present mound – which was surrounded by an 8-10 m wide moat. The ditch was fed by groundwater, including a spring that still gushes out in its north-western section. The material unearthed during the excavation of the moat was probably used to level the surface of the natural hillock – to raise it and level it for buildings – although no clear layers of embankment were found. The lower parts of the mound were reinforced with a wooden structure (Stratigraphic Unit 21), consisting of an edging of pine beams 35 x 40 cm in cross section, resting on deeply driven oak pegs 20 x 25 and 25 x 30 cm in cross section (Figs 5-8). An additional defensive element may have been some kind of fence, the remains of which were identified in the form of an irregular band of postholes (see Unit 20), legible about halfway up the slope of the mound. Immediately above the described timber at the foot of the hill was a layer of dark brown humus and midden (Unit 17), from which rich archaeological material was recovered. The contents and location of the layer suggest that it should be interpreted as a rubbish dump. The research did not provide conclusive information on the form of the medieval settlement's buildings. The main element of the small site – whose plateau probably did not exceed 20 meters in diameter – was most likely a wooden or wood and clay (half-timbered) residential tower. It is known, however, that at least one of the rooms of the house was heated by a tiled stove.

Dendrochronological analysis of wood samples taken from the structure stabilising the mound made it possible to determine that material from trees felled between the 1490s and the late 1420s and early 1430s had been used in the construction of the mansion (Table 1). Attention is drawn to the chronological variation of individual elements, which indicates two distinct time intervals: the first, covering the years 1396/1398-1404, and the second, dated 1422-1432. The earliest dates were obtained for the pine beams forming the edging and one of the retaining piles. They appear to have been used secondarily and came from an unspecified older structure. In the case of the elements dated 1422-1432, differences in the time of felling may indicate that the materials were stored for several years before being used, or that some of them came from so-called windfalls. It also cannot be ruled out that the differences in the dating of the materials are evidence of later (c. 1432) repair work.

The builders of the medieval manor were probably members of the knightly von Kottwitz family. The first

member of this family connected with Lipinki – Siegfried Kottwitz – was mentioned in 1462. This is also the first historical mention of the village. However, the data obtained from the analysis of wooden structures push back the absolute chronology of the manor house and the village itself by more than 60 years, although there are many indications that its (village) origins date back to the period of colonisation at the turn of the 13th and 14th centuries.

In the second half of the 16th century, a new mansion was built on the site of the old one. In order to increase the usable area of the mound, dense wooden piles were driven along the inner edge of the moat, in a strip about 2.5 m wide (Unit 16). A kind of dry wall made of large erratic boulders cemented with clay (Unit 15) was founded on them, forming a stabilizing structure (Fig. 9). Its interior was filled with a layer of sand mixed with clay (Unit 14) with a thickness of 0.6 to 0.9 m (Fig. 5, 8). At the same time, the foundations (Units 10 and 11) of two masonry buildings were built on the plateau from erratic stones and brick fragments (Fig. 6, 8). The central part of the mound was occupied by a dwelling house, while an outbuilding was erected near its north-eastern edge.

This investment was the work of the successive owners of Lipinki – the von Nebelschütz family. The first member was Jan Nebelschütz of Glinica (died 1559), who owned estates in Lipinki and neighbouring Marcinkowo. The last known member of the family connected with the village was Balthazar Nebelschütz, mentioned in 1791 as the owner of a manor house. The nearest economic base to the manor house was the farmstead located to the east of it (Fig. 2). This facility, in its 19th century form, survived until the 1980s, when the buildings, which were already in poor condition, were demolished and the remains dispersed. The end of the later manor house came at the turn of the 18th and 19th centuries. On Ch. F. Wrede's map of the mid-18th century we can see the mansion with buildings (Fig. 2:a), which was still mentioned in written sources in 1791. On the other hand, the *Urmesstischblatt* map, which is thirty years younger, shows only a mound surrounded by a moat without any buildings (Fig. 2:b). The reasons for the destruction of the manor remain unknown, the buildings – including the upper parts of the foundations – were completely demolished.

The excavations have yielded numerous small finds related to the daily life of the inhabitants of the estate. As is usual, the most numerous objects were fragments of ceramic vessels. Among these, kitchen vessels were distinguished, such as pots with characteristic soot marks and traces of burnt food (Fig. 11:a, d, f, i, j; 12:c, f-j), lids (Fig. 11:o, p), bowls (Fig. 12:k), small bowls (Fig. 11:e, h), large jugs (Fig. 11:b, g, 12:a, d) and three-legged pans (Fig. 14:a-d).

Tableware was represented by carefully made drinking cups (Fig. 11:c, k), including a fragment of a stoneware cup (Fig. 15:i) and slender small pots (Fig. 12:e). Wooden stave bowls (Fig. 11:l, n) and a wooden whisk (Fig. 11:m) used for mixing food ingredients were also associated with the kitchen. Elements related to the construction of the house are iron nails of various sizes (Fig. 15:a-c). It is not known what the function of the massive iron rod with a square cross-section was (Fig. 15:f). The house was heated by a pot-tiled stove (Figs 13:a-d) with a ceramic flue (Figs 13:e, f). Among the small finds is a small iron padlock (Fig. 15:g), probably used to lock a chest. The elements of weaponry include an arrowhead (Fig. 15:d) and the spearhead of a javelin (Fig. 15:e). Both probably represent hunting weapons. An undecorated rectangular copper alloy belt badge with four corner rivets represents an element of costume (Fig. 15:h).

Archaeological and historical studies of the Lipinki manor house have provided important information about the remains of the site, its owners and the history of the village itself. Thus, they are not only of local importance – enriching the knowledge of the history of settlement in the Sława area – but also of general importance, in the context of research on the development of medieval and post-Medieval manors in Silesia. In the rural landscape of historical Silesia, the remains of small medieval mottes were most often preserved in the vicinity of manors of the modern period, usually situated on more favourable, higher ground. The case of Lipinki, where the remains of a medieval seat were discovered inside the mound of a later manor house, confirms the research potential of this type of facility.